

İKTİDAR MESELESİ: OKUL TIRAŞI¹

Gülperi Alkan

İnsan toplulukları, ilk çağlardan itibaren kendilerini yönlendirecek, şekillendirecek ve sınırlarını çizecek bir güç veya insana ihtiyaç duymuşlardır (Özdel, 2012, s. 22). Sosyal toplumların oluşmasıyla bu ihtiyacı karşılamak için devlet adı altında bir iktidar sistemi oluşmuştur (Düvenci, 2018). Toplumlar oluşturduğu bu iktidar sistemiyle doğrudan iletişim kuramadığından çeşitli arayışlara girmiştir. Bu arayışların içinde en etkili olanların arasında sanat vardır. Sanatta kendi içerisinde çeşitli başlıklara ayrılarak kendi alanlarında toplumun sosyolojik düzenini yansıtan eserler vermiştir. Bunu en açık şekilde gerçekleştiren sanat ise sinemadır. Sinema, toplumun iç yüzünü yansıtır. Toplumun bilinçdışını gösterirken onu farklı kalıplara yerleştirerek yorumlar. Sinema, toplumsal sorunları göstermekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal değişimin deney görevini üstlenmektedir (Diken & Laustsen, 2007, s. 20). Çeşitli kavramlar üzerine pek çok

¹ Sekans Film Çözümlemesi Yarışması 2024 İkincisi

kişi farklı disiplinlerde çalışmalar yapabilir, ancak yeni bir çalışmanın dikkat çekebilmesi için günümüz düşünce sistemini tespit eden bir bakış açısı sunması önemlidir (Foucault, 1981). Bu bilgiler doğrultusunda yönetmenliğini **Ferit Karahan**'ın üstlendiği *Okul Tıraşı* (2021) filmi, iktidar tanımının yanı sıra değişen iktidar anlayışının günümüzdeki şeklini yansıtan, 85 dakikalık bir dram/gerilim filmidir. Senaryosunu **Ferit Karahan** ve **Gülistan Acet**'in birlikte kaleme aldığı filmin görüntü yönetmenliğini **Türksoy Gölebeyi** üstlenirken kurgusunu **Sercan Sezgin**, **Hayedeh Safiyari** ve **Ferit Karahan** üstlenmiştir. Film ulusal ve uluslararası birçok ödül kazanmıştır.²

Okul Tıraşı filmi, şehirden izole edilmiş erkek yatılı okulunda Yusuf'un (**Samet Yıldız**) arkadaşı Memo'nun (**Nurullah Alaca**) aniden rahatsızlanması sonucu çıkan karmaşayı konu almaktadır. Yusuf'un Memo'yu hastaneye götürme talebi ilk başta okul yönetimi tarafından reddedilse de daha sonra işin ciddiyetini anlayan öğretmenler yoğun karlı havaya rağmen Yusuf'u hastaneye götürmek için büyük çaba gösterirler. Bu filmde iktidar kavramının yanı sıra **Michel Foucault**'nun "iktidarın gözü" ve **Louis Althusser**'in "devletin ideolojik aygıtları" kavramları yoğun bir şekilde görünüp merkez konusu olmuştur.

Filmdeki öğretmenler, devletin ideolojik aygıtları olurken aynı zamanda yerine göre değişen iktidar kavramı filmin kapsamında incelenmiştir. Bu bağlamda iktidarın sadece devlet olarak değerlendirilmemesi gerektiği, aslında iktidarın güç-otorite sahibi olarak incelenmesi gerektiği film boyunca görülmektedir. Tüm dünya üzerinde değişen iktidar algısının Yeni Dönem Türk Sinemasında da değiştiğini, geçmişteki "görünen" iktidar yerine, "görünmeyen" iktidar algısını oluşturduğunu, böylelikle değişen iktidar kavramının sinemadaki değişimini de yansıttığı görülmektedir. Bunun yanı sıra **Byung-Chul Han**'ın *İktidar Nedir?* (2022) kitabından yola çıkarak iktidar kavramı yorumlanmıştır. Çalışmada elde edilen bu bilgiler doğrultusunda betimsel analiz yöntemiyle *Okul Tıraşı* filmi incelenmiştir. Nitel bir analiz yöntemi olan betimsel analizle önceden belirlenmiş temalara göre elde edilen verilerin özetlenip yorumlanması yöntemi kullanılmıştır.

² 2021 Altın Portakal Ulusal Film Yarışmasında En İyi Film, En İyi Senaryo, En İyi Kurgu Ödülü.
2021 Chicago Uluslararası Film Festivali; En İyi Film Ödülü.
58. Antalya Altın Portakal Film Festivali; En İyi Film, En İyi Senaryo, En İyi Kurgu Ödülü.
32. Ankara Uluslararası Film Festivali; En İyi Kurgu, En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu Ödülü.
71. Berlin Film Festivali'nde Panorama bölümünde FIPRESCI Ödülü.
38. Fecr Film Festivali'nde En İyi Senaryo Ödülü.
36. Valencia Film Festivali'nde En İyi Film ve Seyirci Ödülü.
28. Avrupa Film Festivali Paliç'te En İyi Yönetmen Ödülü.

Betimsel analizin temel hedefi bulguları okuyucuya özetleyip yorumlamaktır. Betimsel analizle yapılan çalışma dört aşamada sunulmaktadır. Birinci aşamada veri analizi için bir çerçeve oluşturulur. İkinci aşamada bu çerçeveye dayalı olarak veriler düzenlenir. Üçüncü aşama olarak veriler tanımlanır ve gerektiğinde alıntılara başvurulur. Son aşamada ise bulgular açıklanır, ilişkilendirilir, yorum yapılır ve gerektiğinde karşılaştırarak analiz güçlendirilir (Yıldırım & Şimşek, 2021).

Foucault, “İktidar nedir?” sorusunu “Geniş anlamıyla “yönetme” dediğimiz eylemin uygulamasıdır.” şeklinde cevaplamaktadır (1981). **Foucault**’ya göre Marksizmin siyasi analizi gibi analizler iktidarı kenara atarak basitleştirir. İktidarı meşrulaştıran ve üretim ilişkilerini koruyarak güçlendirecek şekilde tanımlar. **Foucault** (1975) için iktidar kavramı sadece üst yapıdan ibaret değil daha yerleşik bir kavramdır. Temeli olmadan işlevine devam eden iktidarlar Marksizm iktidar kavramı tanımlamasına uymamaktadır. **Foucault**’ya göre (1981) iktidar kavramı giderek katılaşmıştır. Orta Çağ’daki iktidarın tek görevi neredeyse vergi toplamak iken modern toplumların oluşmasıyla iktidar, insanların günlük yaşamlarındaki eylemlerinde bile etkin rol oynamaktadır.

Zamanla genişleyen toplumlar ve çoğalan insan sayısı var olan iktidarın daha geniş devletler kurmasına neden olmuştur. Fransız İhtilaliyle değişen iktidar anlayışı, tek merkezli yönetim anlayışının yıkılmasının yanı sıra iktidar kavramının değişmesine sebep olurken, bu dönem sonunda oluşan otorite odaklı yapıyı oluşturan panoptikon ortaya çıkmıştır. 1785 yılında **Samuel Bentham** ve **Jeremy Bentham**’ın tasarladığı “panoptikon” adındaki yapı otoritenin toplum üzerindeki kontrolünü güçlendirmek için yapılmıştır.³ Geniş kitleleri kontrol altına almak için yapılan panoptikonun, modern toplumların kurulmasıyla iktidar disiplini güçlendirmek için kullanılmasını **Foucault** çalışmalarında incelemiştir (Özdel, 2012, s. 22-23).

Foucault, modern toplumların oluşmasıyla dünyanın tamamının dev bir panoptikon, bir "dev kule" olduğunu düşünmektedir. İktidarın, görünmez bir göz olarak kontrol ettiğini, ancak ne vücudunu ne de kim olduğunu bilerek iktidarın görünmez bir hal aldığını ifade eder. Bu duruma katılan **Althusser** iktidarın sadece gizli kalmadığını, kendisini temsil eden “devletin ideolojik aygıtları”nın da

³ İki farklı kelimedenden oluşan panoptikon kelimesindeki “pan” bütün anlamına gelirken, “opticon” gözlemek anlamına gelmektedir. Panoptikon ise “bütünü gözetleme” anlamına gelmektedir (Özdel, 2012, s. 23).

olduğunu söylemektedir. Böylece iktidar kendi görünürlüğünü yine kendi isteği düzende algılayarak kendi kurallarını oluşturmuştur (Özdel, 2012, s. 25). Marksizm için iktidar genel anlamıyla ekonomik yapı ve sınıf çatışmaları olarak incelenirken iktidarın temelini güç ve üretim araçlarının kontrolüne sahip sınıflar olarak tanımlanır. Marksist bakış açısına göre, devlet; egemen sınıfın çıkarlarını koruyarak sınıf mücadelesini dengeleyen bir araç rolündedir (Althusser, 1978, s. 30-31). **Althusser** için iktidar ve devlet kavramlarını bu kadar basite indirgeyen tanımlama yetersiz kalmıştır. **Althusser** iktidar konumundaki devleti, devletin ideolojik aygıtı ve baskı aygıtı olmak üzere iki ayrı aygıt olarak incelemiştir. Baskı aygıtı olarak bilinen, geçmişte devletin ideolojik aygıtları olarak kullanılan kiliselerin yerini günümüz okullar almıştır. Aile toplumun en küçük birimi olarak sınıfsal yapının döngüsünü devam ettirmek için devletin en iyi ideolojisidir. Bu yüzden Kilise-Aile kavramı yerini Okul-Aile almıştır. Kilisenin yerini okul alırken aile bu temelde yerini korumuştur. Bu nedenle kişi kendisini bir birey olarak kabul edip kendi düşünceleri olarak bilse de aslında ailesinin yansımasıdır (Althusser, 1978, s. 43). İdeolojik Aygıt ise devletin baskı aygıtıyla tüm toplum üzerinde hegemonik gücü oluşturması durumudur. Devletin İdeolojik Aygıtları kendi içerisinde gruplara ayrılmaktadır. Bunlar; Dinî DİA (din adamları), Öğretimsel DİA (öğretmenler, akademisyenler), Aile DİA, Hukukî DİA, Siyasal DİA, Sendikal DİA, Haberleşme DİA (basın, radyo-televizyon) ve Kültürel DİA olarak gruplara - topluma geniş şekilde yayılan bu aygıtlar sayesinde devlet kendi hegemonyasını her türlü alanda sağlamıştır- ayrılmıştır (Althusser, 1978, s. 34). **Althusser**, “Devletin İdeolojik Aygıtları” çalışmasında “devlet” kelimesinin altını özellikle çizer, çünkü **Gramsci**’nin “hegemonik aygıt” çalışmasıyla aynı anlama gelse de onun çalışmasında devlet kavramı yoktur (Althusser, 1980).

Filmin açılış sahnesindeki ortak yıkanma alanında her kabine üç öğrenci düşmektedir. Kabinlerin kapılarının olmaması mahremlerinin olmadığını gösterir. Banyo başkanı olan öğrenci oranın düzeninden sorumludur. Hamza Öğretmen (**Cansu Fırıncı**) banyodaki düzeni sağlamaktadır. Üç öğrencinin suyu paylaşamaması üzerine Hamza Öğretmen sinirlenerek "*Banyo bitene kadar soğuk suyla!*" emri verir ve gider. Emrin sağlanmasını banyo başkanı kontrol eder.

Foucault, yalnızca baskı ve zorla uygulamalar yapan iktidarı değil, aynı zamanda özgür iktidarı da temsil etmektedir. Toplumlardaki iktidar ilişkisinin temel sebebinin özgürlük olduğunu vurgulayan **Foucault**, bireyleri özgür özneler olarak

nitelemektedir. Öznelerin özgür kalabilmesi için iktidara itaat etmeleri gerekmektedir. **Han**'a göre iktidara ne kadar itaat edersen o kadar az acı çekersen düşüncesi vardır. İktidarın olduğu yerde özgür olmak mümkündür sadece fiziki şiddete maruz kalınmaz ve fiziksel şiddet itaat etme olasılığını ortadan kaldırır (Han, 2022, s. 16). Buradaki banyo emri Foucault'nun özgür özneler tanımıyla uyuşmaktadır. Özneler iktidarın emrine uyduklarında özgürlüklerini elde edebilmektedir. Burada öğrenciler için en büyük özgürlük yıkanmak, fazladan ekme yiyebilmek veya telefon aracılığıyla okul dışındaki insanlarla iletişim kurabilmektir.

Kenan Öğretmen (**Melih Selçuk**) yatakhane düzeninden sorumludur. Memo soğuk suyla yıkanan çocuklar arasındadır ve üşüdüğü için Yusuf ile aynı yatakta uyumak ister. Adlarının çıkabileceğini söyleyen Yusuf onu uzaklaştırarak uyur. Daha sonra Yusuf, Kenan Öğretmen ve Memo'yu koridorda görür ve yakalanmamak için yatağına geri döner.

Selim Öğretmen (**Ekin Koç**), sabah öğrencileri uyandırmayla görevlidir. Gözetmenin daima değişkenliği kontrolün aktif kalmasını sağlamaktadır. Öğrenciler arasındaki pis battaniye kavgası Selim öğretmen tarafından kontrol altına alınır. Memo'nun rahatsızlandığını öğrenen öğretmen, düzeni bozduğu için baştan savma çözümle Yusuf'a onu revire götürüp ilaç vermesini söyleyerek geçirir. Memo ile ilgilenmez çünkü sistemi kontrol etmesi gerekmektedir. Revir kilitlidir ve revirden sorumlu başka bir öğrenci vardır. Sistemin kontrolü film boyunca belirli kişilerin kontrolünde bulunmaktadır. Bu durum her ne kadar sistemin düzenini sağlaması için yapılsa da sistem kontrolünü sağlayan kişilerin görevlerini aksatması kaos oluşturmaktadır. Film boyunca sorunlara geçici çözümler sunulur. Bunlardan biri, donmuş revirin kapısının önünde oluşan buzlanmadır. Revirin kayan kapı önünü, hademe bildiği halde, neresinin silineceğini sorar. Revire her giren oradan kaymaktadır, fakat kimse ne buzu kırar ne de sıcak su döker, çünkü sistemde onunla ilgili kişi hademedir. Çözüm basit olsa bile, sistemde herkesin kendine özel görevleri vardır, kimse bir başkasının görevini üstlenememektedir. Bir diğer geçici çözüm olarak Memo'ya sadece, revirde bulunan ağrı kesici ilacı içirirler.

Foucault'ya (1981) göre bir toplum veya topluluğu, bir grubu, bir aileyi hatta bir bireyin yönetilmesi iktidar göstergesidir. Müdür (**Mahir İpek**), sadece sorumlu olduğu okul içerisinde iktidar konumundadır. Öyle ki onu görevlendiren yönetim

onun iktidarı olurken bu durumda müdür devletin ideolojik aygıtı rolüne dönüşmektedir. Bu bağlamda iktidar ve devletin ideolojik aygıtı duruma göre rol ve konum değişkenliği oluşturmaktadır. Okulun bahçesinde öğrenciler toplanıp müdürün yüksek sesle söylediği ikazları dinlemektedirler. İktidarın kontrol etme gücünü sağlayabilmesi için baskıcı tutumu müdür öğrencilere uygulamaktadır. Okuldan kaçan öğrencilerden birini, herkesin içinde tıraş eden müdür, kurala uymamanın verdiği cezayı göstererek kontrolü elinde tutmaya çalışmaktadır. Cezalandırmanın sadece fiziki şiddet değil psikolojik şiddetinde uygulanabildiğini yansıtmaktadır.

Devletin ideolojik aygıtları “görece özerktirler” ve burjuvazi proletarya yaklaşımlarına nesnel bir alan sağlar. Devletle halk doğrudan etkileşimdeyse baskı aygıtı olan televizyon, radyo ve internet üzerinden etkileşimde bulunurken, dolaylı etkileşimdeyse ideolojik aygıt gücünü kullanmaktadır. **Gramsci**'ye göre kamu ve özel ayrımı burjuva hukukunda yer alan bir ayrımdır. Devletin ayrımı bu ayrımın dışında kalır, çünkü devlet alanı hukuk ötesidir. Egemen sınıfın kontrol ettiği devlet ne kamusal ne de özeldir. Devlet kamusal ve özel ayrımının ön koşuludur (Althusser, 1978, s. 26). Filmde okulun her yerinde farklı öğretmenlerin kontrol sağlaması **Althusser**'in devletin ideolojik aygıtları görevindedir. Müdür iktidar konumundayken öğretmenler kontrol sağlayabilen ideolojik aygıttır.

Han'a göre şiddet yalnızca negatiflikten değil pozitiflikten de meydana gelebilir. Olumsuzluğu aşındırarak toplumun daha fazla olumlu olması şiddeti kabul edilemez hale getirmektedir. Ancak toplumda oluşan bu durum şiddeti yok etmeye yetmez. Olumlunun şiddeti kendini depresyon, yorgunluk ve bitkinlik olarak gösterir (2022, s. 71). Bütün gece nöbetçi olan Melih Öğretmen uykusuzluğun verdiği etkiyle sinirlidir. Tuvalet önünde üzerinde sigara bulunan öğrencilere tokat atar. Fiziksel şiddet itaat sorununu ortaya çıkarır ve güçsüz iktidar şiddete başvurur. Öfkeli öğretmen Yusuf'u dinlemeden sınıfına gönderir. Memo'nun revirde hasta olması Yusuf hariç kimsenin umurunda değildir.

Collège de France'da öğretim elemanı olan **Foucault**, öğretimden yana değildir. Onun için dinleyici ile üzerinde bir güç ilişkisinin olmaması gerekmektedir. **Foucault**'ya göre öğrenmek, mecburi veya kontrol edilen aşamalarda olmamalıdır. Eğitim çatısı altında yapılan sınavların aslında öğretmene öğretebilmiş mi diye yapıldığını, öğretmeni bir tür denetleme yöntemi olduğunu görüşündedir. **Foucault** (1975) okulun bilgiyi bir tür erotizm olarak sunması ve hoş kılması

gerektiği görüşündedir (**Foucault**'nun buradaki yorumu her ne kadar üniversiteler üzerinden gerçekleşse de dünya geneli eğitim sistemindeki sınav merkezli eğitim sistemi ilköğretim hatta anaokulu eğitimine kadar indirgenmiştir). Fakat mevcut sistem bilgiyi sınırlamak istediğinden bilgiyi korkunç bir şekilde sunmaktadır. Böylelikle insanların bilgiyi edinme isteği ancak ek toplumsal mükafatlarla zorlayarak oluşturulur. Türkçe dersinde Haluk Öğretmen (**Münir Can Cindoruk**) tahtaya yazdığı "Kar sayesinde tüm özel ve devlet okulları tatil olur" cümlesindeki anlatım bozukluğunu sorar. Burada öğretmen öğrencileriyle sözlü iletişim kurmaya çalışarak anlayıp anlamadıklarını kontrol etmektedir. Öğretmenin sorusunun amacı, anlatım bozukluğunu öğrencilere açıklamaktır. Ancak bir öğrenci, soruyu cevaplamak isterken elini kaldırırsa da buldukları okulun tatil olup olmayacağını sorar. Okuldaki öğrenciler -hapisanedeki mahkumların özgürlüğü sorgulaması gibi- hep beraber soruya sevinir. Çünkü kaloriferlerin yanmadığı, karınlarının doymadığı, temiz yaşam alanının sunulmadığı bu sıkıcı eğitim sisteminden kurtulmak için her mevsim yağan kar umutlandırır. Fakat Haluk Öğretmen yaşadıkları coğrafya sebebiyle her zaman kar yağdığı için tatilin mümkün olmadığını anlatır. Öğrenciler tekrar -müebbet kararı almış gibi- üzülürler.

Foucault'ya göre söylem, bir sözün doğruluk değeri kazanarak hakikatin oluşmasını sağlayan kurallardır. Bu hakikati belirlemede süreçler ve ilişkiler bütünü ifade eder. Söylemsel oluşumlar, kavramların, nesnelere, ifade biçimlerinin ve stratejilerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır (Adams, 2017). Söylem denildiğinde sadece kavgalar ve baskı sistemi olarak açıklanmamalıdır. Söylem vasıtasıyla ele geçirilmeye çalışılan şey için uygulanan güçtür (Foucault, 1987, s. 24). Coğrafya dersinde öğrencilerden birinin Doğu Anadolu Bölgesi'ni Kürt bölgesi olarak söylemesi öğretmeni sinirlendirir. Devlet, kendi kontrolündeki yerlerin isimlendirilmesinden sorumlu olup, bu isimler dışında yapılan isimlendirmeleri kabul etmemektedir. Bu söylemsel durum bile iktidarın gücünü kanıtlama çabasıdır. Bir diğer söylemsel güç sahnesi yemekhanededir. Yemek sırasında öğrencinin bir parça fazla ekmek alması Selim Öğretmen tarafından aç bırakılmayla cezalandırılır. Öğrencinin doymaması onun suçu olarak kabul edilir. Yemek dağıtıldıktan sonra öğrenciler Selim Öğretmen'in yemek duasındaki sözlerini tekrarlar. "*Artsın, eksilmesin! Yesin, dökülmesin! Allah'ımıza hamdolsun! Vatan millet var olsun! Afiyet olsun!*" sofraya duasıyla yemeğe başlanır. Askeriyedeki

“Tanrımıza hamdolsun, milletimiz var olsun.” dua söylemi 2017’de değiştirilerek “Allah’ımıza hamdolsun, milletimiz var olsun.” şeklinde söylenmektedir (Sözcü, [“Mehmetçiğin yemek duası değiştirdi”](#), 23 Kasım 2017). Bu durum söylemsel terimlerin zamansal olarak yine iktidar tarafından değiştirilebileceğini ve uygulama alanlarının belirlenmesinde iktidarın gücü olduğunu göstermektedir. Dinsel ve inanç kavramı doğrultusunda söylenen söylemsel kavramlar toplumu kontrol altında tutarak iktidarın gücünü pekiştirmektedir.

Güçsüz iktidar saldırganlaşır. Baskı ve şiddet gösteren iktidar dolayım eksikliğinin göstergesi olmasına rağmen gücün yani iktidarın kendisi baskıya dayalı olmayabilir (Han, 2022, s. 80). Okulun kaloriferlerinin yanmamasının sebebi hademenin bozuk parça uyarısını ciddiye almayan müdürdür. Kendi özel aracının kar lastiklerini öğrenci taşıma bahanesiyle özel sermayeden okul muhasebecisine yazdırır. Müdür öğrencinin kırdığı cam özel mülkiyetten ödeneceği halde öğrenciyi döverek ikazda bulunur. Şiddete başvuran iktidar güçsüzdür. İktidar konumundaki müdür güçsüzdür çünkü ne kaloriferin çalışmasını ne de öğrencilerin disiplinini sağlayabilmektedir.

Selim Öğretmen, müdüre Yusuf’un rahatsızlandığını söyler. Müdür ise Murtaza’yı arayıp öğrenciyi gelip almasını söyler. İktidar, son aşamaya kadar ideolojik aygıtları aracıyla sorunu çözmeye çalışmaktadır. Yönetim gücü zayıf olan iktidar, ideolojik aygıtlarının kontrolünü sağlayamadığı gibi iktidarlığının sorgulanmasına sebep olur.

Han’a göre “İktidar ne kadar güçlüyse, o kadar sessiz ve derinden etki eder. Özellikle kendine işaret etmek zorunda kaldığı yerde, zaten zayıflamıştır.” (2022, s. 9) ifadesi güçlü iktidarın kendini sürekli kanıtlama ihtiyacının olmaması gerektiğini aktarmaktadır. Film boyunca telefon şebekesi okulun hiçbir alanında çekmemektedir. Filmdeki **Mustafa Kemal Atatürk** büstü önünde sadece telefonla rahat iletişim kurulduğu gösterilmiştir. Güçlü iktidarın sessiz ve derinden etkilediği görüşü bu sahnede yansıtılmıştır. Böylelikle **Atatürk**’ün güçlü iktidar kavramıyla bütünleşmesinin yanı sıra aramızda olmamasına rağmen onun tasviriyle bile doğru yönetim anlayışına ulaşabileceğimizi yansıtmaktadır.

Yönetmen **Ferit Karahan** filmde idare amiri olarak da rol almaktadır. Film çekimi sırasında kamera arkasında yönetmen olarak iktidar olan **Karahan**, film içerisindeki rolde de idare amiri olarak iktidar olmuştur. İdare amiri Yusuf’un izin isteğini izinli olduğu için çözemeyeceği söyleyerek onu gönderir. Yönetim gücüne

sahip kişiler film boyunca görevlerini birbirlerine yaptırmaya çalışıp çözüm odaklı çalışmamaktadırlar.

Yusuf, Hamza Öğretmen'in Memo ve arkadaşlarına gece soğuk suyla duş aldırıldığını söyler. Hamza Öğretmen verdiği cezayı inkar eder. Banyo süresi boyunca çocukların soğuk suyla yıkandığını öğrendiğinde, banyo görevlisine bağırır. Kar sebebiyle Memo'yu hastaneye götüremezler. Revire geri döndüklerinde müdür gelir ve kontrolden çıkmış durumun kontrolünü sağlamaya çalışır. Telefonda ilk yardım ekibinin komutlarını Memo'ya uygulatır. Kenan Hoca'nın gece Memo'yu yatağına getirdiğini öğrenen öğretmenler Memo'ya taciz veya zarar verdiğini düşünür.

Foucault panoptikon yapıyı temel aldığı "Hapishane Modeli"nde bu yapının olumlu ve olumsuz yönlerini de incelemiştir. Hapishane modeliyle kapitalist toplumlarda iktidar değişiklik göstermiştir. Monarşik sistemin yıkılmasıyla iktidar kendine görünmeyen veya gösterilmeyen bir yapı sistemi oluşturmuştur. Böylelikle iktidar olmadan kendi kendini denetleyen toplumları oluşturan iktidar, görünmez bir güç haline gelmiştir. Farklı hareket etmesi kısıtlanan toplumlar aykırı düşünmeyen, olası aykırı düşünceyi ifade edemeyen, yaratıcılığı yok olan toplumlar inşa etmektedir (Foucault, 1992). Filmde öğrencilerden biri eve dönmek ister. Kenan Öğretmen de eve dönmek istediğini söyler. **Foucault**'nun hapishane modeli açık bir şekilde burada aktarılmaktadır. Aslında kendilerini gözetten bir gücün olmamasına rağmen Kenan Öğretmen ve öğrencilerin okuldan çıkamayacaklarını sistem onlara empoze etmiştir. Okuldaki öğrenciler ve öğretmenler ders esnasında derse girmeyen birkaç öğrenci kantinde kamera olmamasına rağmen gizlice sigara satın almak istemiştir. Bu eylemde de öğrenciler üzerinde iktidar tarafından gözetlendiği algısı oluşturulmuştur.

Devletin ideolojik aygıtları devletin kendine verdiği güce karşılıklı görev yükümlülüklerini yerine getirmektedir. Devletin aygıtını tayin etmesi ve tayin edilen yerde aygıtın görevini yerine getirmesi karşılıklı itaat oluşturmaktadır (Althusser, 1978, s. 23) Kenan Öğretmen, Yusuf ve arkadaşlarının kazan dairesinde sıcak suyla yıkandıklarını müdüre söyler. Müdürün, Kenan Öğretmen'in gece nöbetçisi olduğu halde disiplini sağlayamamasını söylemesi üzerine Kenan öğretmen; "*Hocam, ben öğretmenim ya, bekçi değilim!*" çıkışı herkesin sistemi sessizce sorgulamasına neden olur.

Foucault'ya (1975) göre anne ve babalar kendi itibar ve fedakarlıkları için çocuklarını bilgiye yönelik olarak büyük bir endişe içine sokmaktadır. Anne baba kendi gelecek planları ve kendi kaybettiklerini çocuklarına yansıtmaktadır. Çocukların üzerinde yansıyan bu yük endişe ve ağır sonuçlar oluşturmaktadır. Yusuf, revir görevlisinden aldığı telefonla gizlice annesini arar. Arkadaşının hasta olduğunu söylese de annesinin umurunda olmaz. Çünkü annesine göre Yusuf'un oraya gitmekteki tek amacı okulunu bitirip başarılı olmasıdır. Onun okuyarak ailesini kurtaracağını söyleyerek Yusuf'un üzerinde **Foucault**'nun dediği yük ve endişeyi yaratır. Yusuf bu endişenin ağır sonucunu yaşamaktadır.

Tanrı iktidardır. **Hegel**'e göre iktidarın temel görevi dindir. Dinin, iktidar mantığını tamamen aşabilen bir alan açabileceği ve kendiliğinden iktidarın ürettiği süreklilikten temel olarak farklı bir süreklilik deneyimi olabileceği, kendine dönüşten başka bir şey olacak hareketi tam olarak temsil edebileceği olasılığı hiçbir zaman dikkate alınmaz (Han, 2022, s. 67-68). Banyodaki soğuk suyla yıkanma olayını öğrenen müdür görevli Akif'e sinirlenir. Akif ise öğrencilerin cünüp olduklarını söyledikleri için yıkanmalarına izin verdiğini söyler. İktidar veya devletin ideolojik aygıtı dini değerleri ve inançları kendi devamlılığı çıkarı doğrultusunda izin vermektedir. Çünkü var olan toplumun kabul gördüğü iktidar hiyerarşisinin en üst katmanında yaratıcı olan Tanrı bulunmaktadır. İktidarın veya devletin ideolojik aygıtlarının Tanrıya olan itaatsizliği topluma sorgulama gücü kazandırır. Bu durum sonucunda toplum mevcut iktidarı negatif yönde etkileyerek kaos ihtimalini oluşumuna neden olabilir.

Bütün öğretmenler ve müdür Memo'nun durumu için birbirini suçlar. Müdür, kazan dairesi görevlisi Mahmut'u azarlarken önceki gece Akif'in nöbet tuttuğunu öğrenir. Müdür, her ne kadar kontrol sahibi iktidar olarak görünse de görevlilerin sürelerini bile bilmemektedir. Kazan dairesindeki görevli Akif'in iki çocuktan birinin Memo diğerinin Yusuf olduğunu söylemesiyle gerçek ortaya çıkar. Kazan dairesinde iki arkadaş sıcak suyla duş alırken Yusuf'un kafasına demirin düştüğünü ve geri dönemeyince Yusuf'un Kenan Öğretmene yakalandığını söyler.

Panoptikon bina tasarımı, gözetleyicinin güçlü kılınmasına uygun olarak tasarlanmıştır. Yapının dış pencereleri ışık almak için yapılırken avluya bakan pencereler hücre içindeki kişinin, gözetleyici tarafından gözetlenmesini sağlamaktadır. Gözetmenin penceresi ise hiçbir şekilde gözetlenenin göremeyeceği şekilde tasarlanmıştır. Böylece gözetlenene, gözetleyen tarafından

ne zaman kontrol edildiğini bilmeden daima kontrol altında olduğunu hissettirir (Özdel, 2012, s. 24). **Foucault**'nın hapisane kuramındaki yapıların önde geleni okullardır. Filmin sonlarına doğru, tüm devletin ideolojik aygıtları görevindeki müdür, öğretmenler ve personeller Yusuf ve Memo'yla revirdedir. Kaybettikleri yönetsel güçlerini tekrar kazanmak için birleşen bu aygıtları bu sefer gözetleyen öğrenciler, okulun bahçe camından -demir parmaklıklardan- reviri izlemektedir. Ambulansın gelmesiyle Memo hastaneye kaldırılır. Müdür, kaybettiği yönetim gücünü kazanmak için bahçeye çıkar ve öğrencilere sınıflarına gitmeleri için bağırarak emir verir. Öğrenciler, sözlü emre uyararak sınıflarına giderler. **Foucault**'nın “Bir yerde herkes birbirine benziyorsa, orada hiç kimse yoktur aslında” sözüyle (akt. Zeybek, 2024), günümüz iktidarının kendi gücünü korumak için oluşturduğu tek form insan yaratma, filmin son sahnesinde de görülmektedir. Devletin oluşturduğu sistemin işleyişini aksatan Yusuf, yine devletin ideolojik aygıtı olarak görevlendirilen müdür ve öğretmenler tarafından saçı yamalı şekilde tıraş edilerek cezalandırılır.

Sonuç

İnsanoğlu her ne kadar bilinçli ve güçlü olsa da iktidarın varlığı değişmemektedir (Özdel, 2012, s. 28). İktidar, gücünü kaybetmeyip aksine güçlenmiştir. Bu durum, iktidar kavramı üzerinde birçok kuramcının çalışma yapmasına yol açmış, ancak iktidarın ideolojik felsefi boyutları veya baskısı üzerine derinlemesine bir inceleme yapılmamıştır. Bu yorumlamanın günümüz iktidar tanımına en yakınını **Althusser**, **Foucault** gibi isimler yapmıştır. Geniş perspektiften iktidar kavramını inceleyen **Althusser** ve **Foucault**, iktidar kavramını tek düze bir kavrama yerleştirmek yerine onun her yerde ve her alanda karşımıza çıkacağını açıklamaktadırlar.

Modern toplumlarda görülen iktidar kavramının anlaşılmasında **Althusser**'in “Devletin İdeolojik Aygıtları” ve **Foucault**'nin “İktidarın Gözü” çalışmaları açıklık getirmiştir. Bu bağlamda toplumun değişen sosyolojik durumunu yansıtan sinema sanatı da değişen iktidar kavramını eserlerinde konu almaktadır. Günümüzde bu değişimi yansıtan bir eser olan **Okul Tıraşı** filmi **Althusser**'in “Devletin İdeolojik Aygıtları” ve **Foucault**'nin “İktidarın Gözü” kavramlarını içerisinde barındırmaktadır. Devletin İdeolojik Aygıtı olarak yansıtılan müdür ve

öğretmenler film boyunca buldukları konumlara göre iktidar olup görev değiştirmişlerdir. Herkesin iktidar olarak çalıştığı okulda sistemsel sorunlar yaşanmıştır; aygıtlar, kaybettikleri güçlerini baskı ve şiddet yoluyla tekrar kazanmaya çalışmışlardır. Aygıtların bu görevlerini yerine getirememesinin bir diğer sebebi de temeli panoptikon yapılar olan daha sonra Foucault tarafından geliştirilen gözetleme kulesi yapıya benzeyen okuldur. İktidarın kendisini izlediğini düşünen devletin ideolojik aygıtları olan öğretmenler ve gözetim altında olması gereken öğrencilerden Yusuf, cezalandırılma korkusuyla hatasını gizlemeye çalışarak sistemin işleyişini aksatmıştır.

Okul Tıraşı filmi, günümüz iktidar kavramının yapısal denetim zayıflığından kaynaklanan problemler sonucu oluşan kaosu aktarırken aynı zamanda **Foucault**'nun "İktidarın Gözü" sistemini sorgulamamıza neden olmuştur. Toplumlar, artık iktidar tarafından sahte olarak algılandıklarının farkına vararak, özgürlük olarak tanımladıkları karmaşayı oluşturmuşlardır. Filmde, toplumsal anlamda küçük bir topluluk olarak görülen okullardaki iktidar meselesi işlenmiştir. Ancak gerçek hayatta, toplumların en yüksek mertebesi olarak kabul edilen Tanrı'nın iktidarı da bir sorun haline gelmiş ve toplumlar tarafından sorgulanmaya başlanmıştır.

Kaynakça

- Adams, R. (2017, 14 Aralık). Michel Foucault: Söylem nedir? Düşünbil Portal ([bağlantı](#))
- Althusser, L. (1978). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. (Y. Alp, & M. Özışık, Çev.) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Althusser, L. (1980). Louis Althusser Marksizmin Krizi. Louis Althusser ile Röportaj: "Marksizmin Krizi" Üzerine (Türkçe Altyazılı). (R. Parascandolo, & P. Dorfles, Röportajı Yapanlar) ([bağlantı](#))
- Diken, B., & Laustsen, C. (2007). Filmlerle Sosyoloji. (S. Ertekin, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Düvenci, S. (2018). Devletin Köken Teorileri Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarlıklar ve Topluluklar Üzerinden Bir Değerlendirme. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, s. 66-93.
- Foucault, M. (1975, 10 Mart). Michel Foucault - Okul Hakkında. Radioscopie. (J. Chancel, Röportaj Yapan, & İ. Kocael, Çevirmen) Çeviri Konuşmalar. ([bağlantı](#))
- Foucault, M. (1981, 7 Mayıs). Michel Foucault: İktidar Üzerine. (A. Berten, Röportaj Yapan, & İ. Kocael, Çevirmen) Louvain Katolik Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kriminoloji Bölümü. ([bağlantı](#))
- Foucault, M. (1987). Söylemin Düzeni. (T. Ilgaz, Çev.) Hil Yayın.

- Foucault, M. (1992). Hapishanenin Doğuğu. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.
- Han, B.-C. (2022). İktidar Nedir? (Cilt 2). (M. Bozkurt, Dü., & M. Özdemir, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Özdel, G. (2012). Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve "Panoptikon" ile "İktidarın Gözü" Göstergeleri. Turkish Online Journal of Design Art and Communication, s. 22-29.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Zeybek, H. (2024, 4 Nisan). Pervasız. "Bir Yerde Herkes Birbirine Benziyorsa; Orada Kimse Yok Demektir" Michel Foucault. ([bağlantı](#))